

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.147

В. А. БЕТЮГА

викладач

Л. А. НОСОВА

викладач

Луцький педагогічний коледж

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті розглянуто чинники психолого-педагогічного впливу на розвиток самостійності та самовдосконалення в процесі навчання. Визначено напрями роботи щодо підвищення ефективності виховання творчої особистості.

Ключові слова: самостійна робота, креативність, музичне мистецтво, музична діяльність, творча уява, пізнавальна діяльність, музичне сприймання, естетична оцінка.

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. передбачає забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя.

Останні досягнення в галузі мистецтвознавства, психолого-педагогічної науки з питань музичної підготовки майбутніх фахівців переконують у необхідності розробки та впровадження в навчальну практику нових освітніх технологій і методик для індивідуального інваріантного розвитку самостійності студентів. Виховання навичок самостійної роботи, ініціативи та волі в подоланні труднощів – це активний метод розвитку в студентів готовності до оволодіння новими знаннями та вміннями, до самовдосконалення. Набуття знань, умінь, навичок можливе лише в процесі пізнавальної діяльності.

Перед викладачами постає першочергове завдання: розвинути інтерес до набуття знань, сформувати професійно спрямовану мотивацію до процесу навчання. Що сильніший цей інтерес, то активніше здійснюється засвоєння студентами навчального матеріалу. Зацікавленість професійною діяльністю є одним із найважливіших мотивів самовдосконалення студентів.

Сутність підготовки фахівця полягає у формуванні в нього системи знань, необхідних для виконання різних функцій професійної діяльності. Формування компетентностей є важливим засобом свідомої цілеспрямованої творчої праці та повинно бути в центрі всього навчально-виховного процесу. Виховати свого студента гарним музикантом і підготувати його до самостійної практичної роботи – основна мета, до якої прагне будь-який пе-

дагог [8]. Від організації самостійної роботи багато в чому залежать результати навчання студентів і майбутня практична діяльність. Необхідно привертати увагу до тієї ролі, яку відіграє самостійність у становленні креативної особистості студента-музиканта. В цьому контексті актуальною є проблема створення умов для професійного саморозвитку майбутніх фахівців.

Мета статті – розглянути умови підвищення розвитку самостійності та визначити напрями формування професійних умінь і навичок студентів-музикантів.

Теоретико-методологічне осмислення проблеми саморозвитку особистості знайшло своє висвітлення в працях С. Гончаренко, Р. Гуревича, І. Зимньої, І. Зязюна, Т. Іванової, О. Мороза, Н. Нічкало, С. Сисоевої та ін. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували Н. Бітянова, С. Максименко, О. Рудницька, Г. Цукерман. Більшість дослідників (М. Алексєєва, В. Бондар, О. Дубасенюк, О. Дусавицький, І. Зязюн, С. Максименко, М. Матюхіна, Л. Славина та ін.) вважають, що в процесі навчальної діяльності здійснюється різнобічний розвиток особистості студента.

До проблеми впливу самостійної роботи на формування висококваліфікованого фахівця зверталися науковці А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, С. Солдатенко та ін. У дослідженнях музично-педагогічної освіти проблему виховання самостійності студентів розглядали Є. Абдулін, О. Апраסקіна, Л. Аргажнікова, Л. Кожевнікова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.

Останні досягнення в галузі мистецтвознавства, психолого-педагогічної науки з питань музичної підготовки майбутніх фахівців переконують у необхідності розробки та впровадження в навчальну практику нових освітніх технологій і методик для індивідуального інваріантного розвитку самостійності студентів.

Аналіз наукових джерел, результатів педагогічної практики дає змогу визначити недостатню розробленість проблеми самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів – майбутніх учителів музичного мистецтва. В умовах докорінних змін у вищій школі різко зростає роль і значення самостійної роботи студентів як засобу формування їх творчих і професійних умінь. Науково орієнтоване навчання як перспективний напрям розвитку освіти переносить акценти із засвоєння знань на їх здобування. Науковці довели, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці й діям, стають справді цінним його здобутком.

Сучасні дослідники проблеми підготовки вчителів по-різному трактують сутність самостійної роботи студентів, по-різному її визначають. Учені С. Буряк, Н. Кузміна, О. Морозов, О. Савченко та ін. одноставно розглядають самостійну роботу як важливу й обов'язкову складову діяльності студентів, що виконує пізнавальну, навчальну та виховну функції.

Р. Нізамов вважає, що самостійна робота – це специфічний педагогічний засіб організації та керування самостійною діяльністю студентів у навчальному процесі, який повинен включати метод навчального пізнання [7].

За визначенням Б. Єсипова, самостійна робота – це різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях за завданням викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [4].

На думку В. Андрєєвої, самостійна робота студента – це така форма навчально-виховного процесу, яка охоплює аудиторну й позааудиторну діяльність, будь-який вид самостійної навчальної та комунікативної діяльності, що виконують у режимі взаємоконтролю [1].

Провідні українські вчені (І. Зязюн, Г. Костюк, Н. Ничкало та ін.) стверджували, що в процесі самостійної роботи реалізуються й розкриваються творчі можливості особистості.

В. Загв'язинський зауважує, що основою освіти у вищому навчальному закладі є самостійна робота студента. На його думку, самостійна робота формує готовність до самоосвіти, створює основу для безперервного навчання, можливість постійно підвищувати свою кваліфікацію [2].

Сучасні психолого-дидактичні дослідження показали, що самостійність розумових операцій – одна з головних психологічних передумов успішності оволодіння знаннями, вміннями, навичками, тобто це чинник, що забезпечує неухильний, стабільний розвиток інтелекту студента.

Формування професійних знань, умінь і навичок розпочинається в навчальному закладі та продовжується протягом усього життя. Для підвищення ефективності розвитку самостійності та самовдосконалення студента визначають такі напрями роботи: активізація пізнавальної діяльності; формування творчих навичок і вмінь; виховання навичок самостійної роботи; формування естетичного оціночного ставлення та вміння цінувати прекрасне.

Одним із завдань виховання самостійності є здатність до активної пізнавальної діяльності. На думку І. Харламова, пізнавальна активність – це стан, що характеризується прагненням до навчання, розумовим напруженням і проявом вольових зусиль у процесі опанування знань [12].

Пізнавальний інтерес стимулює пізнавальну активність студентів, чим створює умови для формування творчої навчальної діяльності.

Музично-аналітична діяльність має специфічний характер і застосовується в процесі вивчення музично-теоретичних і фахових дисциплін. Навчальний процес повинен мати творчий характер, сприяти формуванню логічного мислення, вмінню творчо оперувати засвоєними принципами. Із цих позицій розвиток музичного мислення й тісно пов'язане з ним музичне сприйняття (його різновид) є важливими факторами в процесі навчання студента.

Процес слухового сприйняття музичних творів автори психолого-педагогічних праць і мистецтвознавці поділяють на два етапи. На першому безпосередньо формуються уявлення про сам музичний твір, його будову, мелодію та супровід, їх яскравість та співвідношення між собою. Ці уявлення естетичні, моральні, світоглядні, зрештою, асоціативні – результат

порівняння почутого, пережитого й усвідомленого з уже відомим слухачеві в його життєвому досвіді. Особливість таких уявлень полягає в тому, що вони відображають особистісний світ людини, її музично-естетичні уявлення та переживання, естетичні й моральні оцінки, світоглядні уявлення й асоціації.

Другий етап процесу сприйняття – інтерпретація, усвідомлення авторської та виконавської концепції музичного твору. Досягнення повного сприйняття музичного твору можливе лише за наявності певних знань і навичок сприйняття. Це необхідність розрізняти на слух музичні інструменти, типи музичних тем, знати принципи розвитку тематизму, різновиди музичних форм [5].

О. Рудницька виділяє третю складову художнього сприйняття. Подальше осягнення твору передбачає співвідношення його змісту з ціннісними орієнтаціями, індивідуальним життєвим та художнім досвідом сприймання [10].

Розвиваючи художнє та музичне мислення, викладач повинен активно залучати студентів до різних видів музичної діяльності: необхідність виконавської та педагогічної діяльності, організація домашніх занять, формування самостійного творчого мислення.

Найважливіше завдання педагога – навчити студента самостійно працювати й побудувати навчальний процес так, щоб надати студенту основи для інтенсивного розвитку самостійного мислення, для виховання готовності до самостійного навчання. Необхідно привернути увагу до тієї ролі, яку відіграє самостійність у становленні креативної особистості студента-музиканта.

Технологія створення психологічних умов підготовки студентів до самостійної творчої діяльності, на нашу думку, має такі аспекти: педагог повинен розвивати в студентів самостійність як засіб інтелектуального музичного розвитку; педагог повністю використовує виховний потенціал мотивування оцінки, створює ситуацію успіху та просування студента в творчому пошуку; педагог створює необхідну психологічну атмосферу підтримки й розвитку особистості.

Самостійна робота музиканта органічно входить у процес оволодіння виконавськими навичками й безпосередньо з ним пов'язана, незалежно від того, здійснюється вона на самому занятті, під керівництвом педагога чи в процесі виконання домашнього завдання. Інформація, отримана студентом від свого педагога в процесі навчання, недостатня для успішного розвитку професійного музичного інтелекту. Цей розвиток отримує дійсно новий простір тільки в тому випадку, якщо базується на можливості студента активно самостійно здобувати необхідні йому знання та вміння, коли він сам, без сторонньої допомоги й підказки, може орієнтуватися в усіх явищах музичного мистецтва. Студент самостійно долає труднощі, виявляє ініціативу у відборі важливих для виконання способів і прийомів. Самостійне вирішення завдань потребує уваги, активної думки, необхідного слухового самоконтролю. Потреба доопрацювання та завершення в домашній роботі

того, що передбачено метою на занятті, створює стимул для інтенсивної подальшої самостійної роботи. Самостійна робота – це завжди праця, повна ініціативи, волі й творчої фантазії.

Варто відзначити необхідність уже в навчальному закладі поставити студента в умови, які наближені до його майбутньої практичної роботи. На різних етапах навчання рівень такої наближеності буде різним: на перших курсах коледжу меншим, а на останніх – більшим. Інший вид практики – концертні виступи в різних формах. Це академічні вечори, відкриті концерти, іспити, а також лекторії, виїзні та шефські концерти.

В умовах індивідуального навчання в педагогічній практиці для формування в студентів самостійного творчого мислення набуває актуальності проблема виховання вміння цінувати прекрасне.

Це питання знайшло широке відображення в працях О. Апраксіної, Т. Беркман, Д. Кабалевського, В. Шацької.

За визначенням О. Рудницької, асоціативна природа музичного мистецтва передає свою художню інформацію шляхом збудження й організації суб'єктивних емоцій та мислення слухача, викликає особливу необхідність виховання правильного оціночного ставлення до музичних творів, навичок застосування оцінних норм у самостійній творчій діяльності [9].

Естетична оцінка музичних творів, що вивчають у процесі індивідуальних занять, ґрунтується на таких компонентах оцінювання: визначення ідейно-емоційної концепції; виокремлення соціальної зумовленості стильових рис; визначення неповторної своєрідності твору; аналіз його форми.

Завданням музичної педагогіки є виховання слухацької культури. Для формування здатності самостійно усвідомлювати зміст музичних творів, орієнтуючись на справжні цінності мистецтва, використовують весь комплекс педагогічних впливів, що спрямовує студента на розкриття найважливіших сторін ціннісного значення твору. Для вирішення цього завдання використовують різноманітні форми роботи: лекції, бесіди, ілюстрації, порівняльний аналіз, а також “ескізне вивчення” музичного матеріалу для порівнянь та аналогій.

Висновки. Отже, педагог повинен запроваджувати нові методики активізації пізнавальної діяльності студентів. Стимулювання творчої позиції студента – це визнання за останнім права на самостійний пошук, самостійне судження, введення проблемних ситуацій, що стимулюють уяву, фантазію, дотримання свободи дій, емоційну відкритість, спрямування отриманих знань, умінь, навичок на втілення власних почуттів. З огляду на стан дослідження проблеми формування самостійності студентів потребують подальшого суттєвого опрацювання інших чинників впливу на розвиток творчого потенціалу, що сприяє досягненню результатів у різних видах практичної діяльності.

Список використаної літератури

1. Андреева В. М. Методика активизации самостоятельной работы студентов ускоренного обучения. *Организация самостоятельной работы в процессе изучения общественных наук*. Ленинград, 1989. Вып. 1. С. 24–28.
2. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. Москва, 2001. 192 с.
3. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи : монографія. Київ, 1976. 176 с.
4. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках : монография. Москва, 1961. 239 с.
5. Кадцын Л. М. Музыкальное искусство и творчество слушателя : монография. Москва, 1990. 302 с.
6. Козаков В. А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема : навч. посіб. Київ, 1990. 62 с.
7. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. Казань, 1975. 302 с.
8. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : монографія / ред. В. А. Ковальчук. Житомир, 2011. 204 с.
9. Рудницька О. П. Вчись цінувати прекрасне. Київ, 1983. 112 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль, 2005. 360 с.
11. Солдатенков М. Самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу. *Рідна школа*. Київ, 2005. № 1. С. 49–51.
12. Харламов И. Ф. Активизация учения школьников. Минск, 1970. 158 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017.

Бетюга В. А., Носова Л. А. Организация самостоятельной работы как средство активизации учебно-познавательной деятельности будущего учителя музыки

В статье рассмотрены факторы психолого-педагогического влияния на развитие самостоятельности и самоусовершенствования в процессе обучения. Определены направления работы над повышением эффективности воспитания творческой личности.

Ключевые слова: *самостоятельная работа, креативность, музыкальное искусство, музыкальная деятельность, познавательная деятельность, музыкальное восприятие, эстетическая оценка.*

Betyuha V., Nosova L. Organization of the Self-Work as a Means of Activating the Educational and Cognitive Activity of the Future Teacher of Music

In accordance with the national doctrine of the development of education in Ukraine and the XXI century, about 50% of the educational work is transferred to students of higher educational institutions for self-work.

The article deals with the factors of psychological and pedagogical influence on the development of autonomy and self-perfection in the course of study. The directions of work for raising the efficiency of education of a creative person are determined.

In conditions of radical changes in higher education the role and importance of self-work of students as a means of forming their creative and professional skills increases.

Recent achievements in the field of theology, psychological and pedagogical science on the issues of musical preparation of future specialists convinced of the necessity of the development and introducing into the curriculum new educational technologies and techniques for the individual invariant development of student's autonomy.

In the article the directions of work are considered in order to increase the efficiency of development of autonomy and self-improvement: activation of cognitive activity, formation of creative skills and abilities, skills of self-work.

The following important factors as musical thinking and musical perception are analyzed in the process of studying students.

The aspects of creation of psychological conditions for preparing students for independent creative activity are singled out.

The article deals with the issue of education of students of an appraisal attitude to musical works, skills of application of valuation norms in self-creative activity.

Key words: *self-work, creativity, musical art, musical activity, creative imagination, cognitive activity, musical perception, aesthetic assessment.*